

MGR MAŁGORZATA WITKOWSKA

Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu

e-mail: malgorzata.gasior@gazeta.pl

ORCID: 0000-0002-7158-5996

Spółeczny wizerunek kobiet z niepełnosprawnościami

Artykuł prezentuje problematykę społecznego wizerunku kobiet z niepełnosprawnością. Niepełnosprawność jest traktowana jako poważny problem o charakterze społecznym, ponieważ ograniczenia sprawności dotyczą dużej części każdego narodu. Przedstawiono różne sposoby rozumienia niepełnosprawności, przytaczając wybrane ujęcia definicyjne. Scharakteryzowano wizerunek jako zjawisko psychospołeczne, opisując jego istotę i omawiając różne aspekty. Analizie poddano psychologiczną i społeczną wartość wizerunku oraz znaczenie, jakie jest mu nadawane w różnych dziedzinach ludzkiego życia. Podjęto tematykę specyficznych cech *image'u* osób z niepełnosprawnościami. Artykuł omawia także zjawisko kobiecości, traktowanej jako ważny element wizerunku kobiet. Wskazano podstawowe elementy składowe kobiecości oraz zależność, jaka zachodzi między wyglądem kobiecego ciała a poczuciem pełnowartościowości w roli płciowej. Prześledzono ewolucję rozumienia kobiecości na przestrzeni dziejów. Przeanalizowano znaczenie, jakie dla poczucia kobiecości mają kondycja i prezencja ciała, a następnie zaprezentowano wybrane zagadnienia społecznego odbioru kobiet z niepełnosprawnościami. W zaprojektowanych badaniach autorka starała się znaleźć odpowiedzi na 8 szczegółowych pytań badawczych, dotyczących wartości, jaką osoby badane przyznają kobietom z niepełnosprawnościami w różnych rolach życiowych. Ujawniono, że objęte badaniami osoby bez niepełnosprawności na ogół bardzo wysoko oceniają atrakcyjność kobiet z ograniczeniami oraz że ocena ta nie różni się w grupach kobiet i mężczyzn.

Słowa kluczowe: kobiecość, niepełnosprawność, wizerunek, ocena społeczna, wartość w roli społecznej

Wprowadzenie

Problematyka funkcjonowania osób z ograniczeniami sprawności w różnych aspektach życia staje się coraz bardziej popularną, jako że niepełnosprawność

uważana jest za ważny problem społeczny. Kwestiom tym poświęca się coraz więcej uwagi, zarówno w analizach naukowych, jak i opracowaniach popularnonaukowych, a także w kulturze masowej. Trudności, jakie w codziennym życiu napotykać ludzie z niepełnosprawnościami, są zjawiskami dotyczącymi całych społeczeństw. Niemal każda osoba ma w swoim bezpośrednim otoczeniu człowieka z jakiegoś rodzaju niepełnosprawnością. Stosunek społeczeństwa do osób słabszych, mniej sprawnych czy wykluczonych jest w pewnym sensie miarą jego cywilizacyjnego zaawansowania.

W artykule zaprezentowano wyniki badań dotyczących społecznego wizerunku kobiet z niepełnosprawnościami. Autorka uznała, że jest to temat ciągle zbyt mało obecny we współczesnych publikacjach naukowych i zbyt słabo opracowany empirycznie. Przeanalizowano również wybrane aspekty niepełnosprawności, opisano wizerunek jako zjawisko psychospołeczne oraz kobiecość jako element wizerunku, a także społeczną percepcję kobiet niepełnosprawnych.

Wybrane aspekty niepełnosprawności

Niepełnosprawność jest poważnym problemem społecznym. Zgodnie ze statystycznymi opracowaniami danych pozyskanych w Narodowym Spisie Powszechnym z 2011 roku liczba osób niepełnosprawnych w Polsce stale wzrasta. Zjawisko to wynika między innymi z procesu starzenia się społeczeństwa, a także ze wzrostu zewnętrznych przyczyn niepełnosprawności, takich jak wypadki i urazy. Następuje feminizacja niepełnosprawności – większość osób z niepełnosprawnościami to kobiety (53%). Zgodnie z danymi z NSP liczba niepełnosprawnych w roku 2011 wynosiła ponad 4,7 mln, co stanowi 12,2% ogółu ludności¹. Oczywiście niepełnosprawność oceniać i interpretować można według różnych kryteriów, co powoduje, że rzeczywisty zakres występowania tego zjawiska w społeczeństwie jest kwestią bardzo trudną do oszacowania. Niepełnosprawność przyjmować może bowiem bardzo różne formy (niepełnosprawność biologiczna, prawna) i mówi się o wielu jej rodzajach (niepełnosprawność fizyczna, intelektualna, sensoryczna, sprzężona), a ponadto występować może w różnych stopniach.

Rozumienie pojęcia niepełnosprawności kształtowane jest od wieków, a na gruncie obecnie dostępnych opracowań naukowych znaleźć można wiele jego definicji. Ich liczba uświadamia, jak złożone jest to zjawisko. Zaburzone funkcjonowanie w konkretnej dziedzinie życia stwarza problemy analizowane i interpretowane na gruncie licznych nauk, czego konsekwencją jest interdyscyplinarność pojęcia niepełnosprawności. Zjawiska te są przedmiotem badań między innymi w medycynie, psychologii, pedagogice, socjologii i naukach prawnych.

¹ K. Slany, *Osoby niepełnosprawne w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 r. – wybrane aspekty*, „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania” 2014, nr 2 (11), s. 46.

Każda z tych dziedzin stosuje swoje własne ujęcia definicyjne i koncentruje się na innych aspektach niepełnosprawności.

Być może najbardziej uniwersalną definicją niepełnosprawności jest ujęcie zaproponowane przez Światową Organizację Zdrowia, zgodnie z którym niepełnosprawność to szerokie pojęcie, obejmujące upośledzenie, ograniczenie aktywności oraz restrykcję uczestniczenia. Niepełnosprawność określa negatywne aspekty relacji pomiędzy jednostką, cierpiącą z powodu określonego stanu chorobowego a zjawiskami wynikającymi z kontekstu, w jakim jednostka żyje i funkcjonuje². Upośledzenie oznacza w tym ujęciu utratę pewnej struktury ciała lub funkcji fizjologicznej albo pewne nieprawidłowości w ich zakresie. Nieprawidłowość rozumiana jest jako odchylenie w stosunku do przyjętych norm statystycznych. Aktywność oznacza wykonywanie przez osobę określonych czynności lub zadań. Ograniczenie aktywności to występowanie trudności, z jakimi jednostka musi się mierzyć w ich realizacji. Może przyjmować różne postacie i nasilenia, uwidaczniając odchylenie od stanu, którego należy oczekiwać od osób bez zaburzeń w danym zakresie. Natomiast ograniczenie uczestniczenia to pojęcie, przez które autorzy WHO rozumieją problemy w realizacji normalnego uczestnictwa jednostki w różnych sytuacjach życiowych. Można stwierdzić, kiedy udział osoby w konkretnych przejawach życia społecznego jest w znacznym stopniu ograniczony albo zmieniony, w porównaniu z osobami nieprzejawiającymi zaburzeń³.

Omówiona definicja Światowej Organizacji Zdrowia prezentuje problem niepełnosprawności dość szeroko, poruszając najistotniejsze jego aspekty. Zaburzenie sprawności w dowolnej sferze ludzkiego funkcjonowania przekłada się na liczne dziedziny życia, a zatem upośledzenie wychodzi daleko poza sferę działania konkretnego narządu czy przebiegu określonej funkcji organizmu. Stąd też niepełnosprawność kreuje w życiu jednostki z zaburzeniami poważne problemy, zarówno o charakterze fizycznym, jak i psychologicznym oraz społecznym. W szerszej perspektywie przekłada się także na bardziej szczegółowe aspekty życia, takie jak związki partnerskie, praca czy hobby i zainteresowania. Niepełnosprawność jest więc zjawiskiem wywierającym globalny wpływ na wszystkie sfery egzystencji jednostki nią obciążonej.

W warunkach zaprojektowanych badań własnych skoncentrowano się na zjawisku niepełnosprawności ruchowej. Niepełnosprawność ruchową można sprowadzić do różnych rodzajów dysfunkcji narządów ruchu. A. Maciarz definiuje dysfunkcje narządu ruchu jako: „zaburzenie sprawności motorycznej na skutek zmian wrodzonych lub nabytych układu kostno-stawowego i mięśniowo-

² WHO, *Międzynarodowa Klasyfikacja Funkcjonowania Niepełnosprawności i Zdrowia (ICF)*, Warszawa 2009.

³ WHO, *Międzynarodowa Klasyfikacja...*, *op. cit.*

-nerwowego”⁴. Autorka zwraca uwagę, że zmiany te dotyczą kończyn górnych, dolnych oraz kręgosłupa i wymagają długotrwałego leczenia i w większości przypadków pełnej rehabilitacji. A. Maciarz wskazuje więc na przede wszystkim chorobowy charakter niepełnosprawności, okres jej trwania oraz konieczność wprowadzenia specjalistycznych oddziaływań korekcyjnych.

Wizerunek jako zjawisko psychospołeczne

Pojęcie wizerunku jest w ostatnich czasach pojęciem niezwykle popularne i bardzo powszechnie wykorzystywane. Stosuje się je zamiennie angielskim słowem *image*, oznaczającym „obraz”, „wyobrażenie”, „odwzorowanie” czy „odzwierciedlenie”. E. Sampson proponuje definicję, zgodnie z którą *image* jest to sposób powszechnego spostrzegania danej osoby przez społeczeństwo i środki masowego przekazu⁵. Z kolei K. Wójcik wskazuje, że wizerunek można rozumieć jako wyobrażenie osoby o samej sobie. Autorka podkreśla, że wizerunek może dotyczyć nie tylko jednostek, ale także grup ludzkich, instytucji, środowisk czy przedsiębiorstw. W tym ujęciu dużą rolę w procesie budowania wizerunku odgrywają więc odbierane przez podmiot z otoczenia opinie na własny temat⁶. Zgodnie ze stanowiskiem autorów *Słownika języka polskiego PWN* wizerunek jest to po prostu sposób, w jaki osoba lub rzecz jest przedstawiana i spostrzegana⁷.

Biorąc pod uwagę powyżej zaprezentowane definicje, można powiedzieć, że wizerunek jest przede wszystkim sposobem odbioru osoby w szerokich kręgach społecznych. Należy jednak zaznaczyć, że ważnym jego aspektem jest wizerunek własny, a zatem sposób, w jaki jednostka odbiera samą siebie. Nietrudno wywnioskować, że zasadniczą treść wizerunku w sensie społecznym stanowią określone, obserwowalne cechy jednostki, takie jak jej wygląd i zachowanie, a także możliwe do zaobserwowania przejawy cech z natury nieobserwowalnych, takich jak poglądy, nastawienia, nastroje, różne dyspozycje psychiczne, emocjonalne czy osobowościowe. Z kolei wizerunek własny jednostki składa się między innymi z cech całkowicie niedostępnych obserwacji zewnętrznej. To bowiem osoba ma świadomość zjawisk przebiegających w jej życiu wewnętrznym, a zjawiska te mogą wcale nie ujawniać się publicznie.

Można bez wielkiej przesady powiedzieć, że wizerunek jest wartością przekładającą się na każdą dziedzinę ludzkiego życia. Bardzo naturalną cechą człowieka, będącą istotą z zasady społeczną, jest potrzeba czy konieczność przeglądania się w społecznym zwierciadle. Z tego względu kwestie własnej reputacji i społecznego odbioru są dla większości ludzi sprawami o najwyższym znacze-

⁴ A. Maciarz, *Dziecko niepełnosprawne. Podręczny słownik terminów*, Zielona Góra 1993, s. 22.

⁵ E. Sampson, *Jak tworzyć własny wizerunek*, Warszawa 1996, s. 56.

⁶ K. Wójcik, *Public Relations. Wiarygodny dialog z otoczeniem*, Warszawa 1997, s. 46.

⁷ *Wizerunek*, *Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/wizerunek.html>

niu. W wielu przypadkach w codziennym życiu zyskują status bezwzględniego priorytetu. Ludzie dokładają więc starań, aby permanentnie kształtować własny wizerunek, wpływając odpowiednio na społeczną percepcję własnej osoby. Większość ludzkich zachowań spotyka się z konkretnym odbiorem i nastawieniem ze strony społecznego otoczenia, można więc powiedzieć, że niemal każdy akt codziennego działania jest w pewnym sensie aktem budowania własnego wizerunku. Dlatego kreowanie wizerunku jest fenomenem o znacznie większej powszechności i zasięgu, niż mogłoby się wydawać.

Wizerunek jest zjawiskiem szczególnie istotnym dla osób z niepełnosprawnościami. Świadomość własnych ograniczeń w zakresie sprawności życiowej silnie rzutuje na obraz samego siebie czy poczucie własnej wartości. W niebezpośredni sposób przekłada się także na wizerunek w sensie społecznym. Społeczny odbiór osób niepełnosprawnych ma swoje konsekwencje dla wielu kwestii ich codziennego funkcjonowania. Takie, a nie inne spostrzeganie jednostek z ograniczeniami sprawności przekłada się bowiem na ich kondycję w określonych dziedzinach życia, przede wszystkim w jego publicznej warstwie. Może powodować trudności w pracy zawodowej, realizacji życia towarzyskiego, nawiązywaniu relacji interpersonalnych i w wielu innych dziedzinach.

Jednostki z ograniczeniami sprawności podlegały przez setki lat dyskryminacji, wynikającej przede wszystkim z tendencyjnego ich oceniania. Osoby z niepełnosprawnościami są często spostrzegane jako mniej wartościowe czy zaradne niż ludzie bez stwierdzonych zaburzeń. Powoduje to liczne utrudnienia w ich życiu codziennym. Na całym świecie podejmuje się obecnie działania ukierunkowane na społeczną integrację osób z niepełnosprawnościami, aby możliwe było ich pełne włączenie w główny nurt życia społecznego.

Kobiecość jako element wizerunku

Kobiecość można określić jako ogół przejawów przynależności do płci żeńskiej. Jest to pojęcie dość szerokie, płciowość manifestuje się bowiem w wielu różnorodnych aspektach codziennego życia i funkcjonowania człowieka. W najbardziej ogólnym ujęciu kobiecość obejmuje przede wszystkim wygląd i zachowanie. Prezencja kobiety zazwyczaj pasuje do określonych, wyznawanych w danym kręgu kulturowym, standardów. Natomiast zachowanie jest odzwierciedleniem zarówno własnych przekonań i postaw, jak i oczekiwań ze strony środowiska społecznego. Z pewnością w każdym kręgu kulturowym istnieją konkretne, ugruntowane kanony ról płciowych, co powoduje, że każda kobieta przynajmniej intuicyjnie zdaje sobie sprawę, czego w zakresie płciowym oczekuje od niej jej otoczenie społeczne.

Idealny wizerunek kobiecego ciała podlegał wielokrotnym zmianom na przestrzeni dziejów. Jest to, jak się zdaje, proces permanentny, który przebiegał

będzie nadal, a więc nigdy nie dojdzie do ustalenia ostatecznego, bezwzględniego ideału. W ciągu wieków obserwowano charakterystyczne zmiany promowanego kanonu, od wzorców najstarszych, podkreślających naturalne, transparentne przejawy kobiecej płodności, poprzez obfite kształty „rubensowskie”, aż do apoteozy chudości, która zaczęła się w latach 60. XX wieku i trwała nieprzerwanie przez kilkadziesiąt lat. Obecnie zauważyć można stopniowy powrót do bardziej naturalnych i zwyczajnych kształtów kobiecego ciała. Niezależnie jednak od dominujących w danym momencie sposobów spostrzegania idealności kobiecego piękna, można zauważyć dwa istotne zjawiska. Po pierwsze, każdy obowiązujący w danej epoce historycznej ideał piękna był konstrukcją nierealistyczną, narzuconą z zewnątrz przez określone środowiska decyzyjne czy opiniotwórcze na podstawie arbitralnych, często bezsensownych, lub w każdym razie bardzo względnych, kryteriów, a następnie bezkrytycznie powielaną przez szerokie kręgi społeczne. Po drugie, w każdym z opisanych kanonów milczącym lub formułowanym wprost założeniem ideału jest pełna sprawność fizyczna. Oznacza ona obecność wszystkich części ciała w stanie nienaruszonym i zbliżonym do statystycznie najczęściej obserwowanej postaci. Dlatego też kobiety z niepełnosprawnościami z przyczyn oczywistych nie identyfikują się z tak prezentowanym wzorcem. Można więc powiedzieć, że kobieta z niepełnosprawnością nigdy nie pasowała do promowanego ideału kobiecości, niezależnie od jego konkretnych cech fizycznych.

Z kobiecego punktu widzenia szczególnie istotnym elementem kobiecości jest ciało. Kobiety uważają swoje ciała za znacznie bardziej istotne dla tożsamości płciowej niż mężczyźni⁸. W kulturze europejskiej piękno jest ważnym, jeśli nie najważniejszym, atrybutem kobiecości. Natomiast w warunkach obecnej kultury masowej kanony piękna kształtowane są w znacznej mierze przez masowy przekaz medialny, promujący zdrową i atrakcyjną wizualnie fizyczność⁹. W wielu przypadkach media, nawet u kobiet w pełni sprawnych, wywołują znaczne poczucie własnej nieatrakcyjności, poprzez zwracanie uwagi na rozdzźwięk, jaki zachodzi pomiędzy promowanym ideałem a faktycznym wyglądem większości przedstawicielek płci żeńskiej. Rozpowszechniony ideał wyglądu stał się szeroko ugruntowanym wzorcem, a zatem w wielu środowiskach społecznych atrakcyjność kobiecą ocenia się przez pryzmat nierealistycznych kanonów. Powoduje to, że wiele kobiet uważa się za niepełnowartościowe, obserwując przepaść, jaka dzieli je od sugerowanych standardów.

Opisane zjawisko jest z pewnością szczególnie wyraźne w grupie kobiet z niepełnosprawnościami. Niedoskonałości ciała, zwłaszcza w połączeniu z fizycznymi ograniczeniami, są same w sobie przykrym utrudnieniem codziennego funkcjonowania. Jednak ich konfrontacja z obowiązującym w danej kulturze

⁸ E. Kaschack, *Nowa psychologia kobiety*, Gdańsk 2001, s. 79.

⁹ J. Żak-Bucholc, *Ideał kobiecego ciała*, <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4742>.

wyobrażeniem ideału jest źródłem negatywnych emocji, poczucia nieadekwatności i nieatrakcyjności, może pogłębiać uczucie wyobcowania i osamotnienia. Dlatego w wielu krajach kobiety z niepełnosprawnościami doświadczają istotnego ograniczenia własnej seksualności. W związku z istniejącymi barierami, ujawniają obawy przed manifestowaniem czy okazywaniem swojej płciowości, zupełnie tak, jakby niepełnosprawność oznaczała aseksualność. Również w prezentacji sylwetek kobiet niepełnosprawnych we współczesnej sztuce często zauważyć można odzwierciedlenie potocznych stereotypów. Poszczególne przedstawienia zawierają wyraźne oznaki litości i współczucia dla osób z ograniczeniami sprawności, wyrażając społecznie ugruntowane przekonanie, że jednostki takie zawsze wymagają wsparcia i pomocy¹⁰.

Społeczny odbiór kobiet niepełnosprawnych

Jak wykazano powyżej, ludzka cielesność przekłada się bardzo silnie na relacje społeczne. Przez pryzmat ciała i wszelkich cech związanych z fizycznością spostrzegana i określana jest społeczna kondycja osoby. Wiele zależy właśnie od ciała, ponieważ fizyczna atrakcyjność w znacznym stopniu determinuje pozycję człowieka w społecznej hierarchii. W związku z tym wszelkie uszkodzenia, deficyty i upośledzenia, zarówno struktury, jak i funkcji ustroju, odbijają się silnie na społecznym odbiorze osoby. Człowiek nie w pełni sprawny jest uważany za nie w pełni wartościowego. Osoby z niepełnosprawnościami są nader często oceniane z perspektywy funkcjonujących stereotypów. Ludzi ujawniających ograniczenia traktuje się jako niezaradnych i często bezradnych w obliczu wyzwań codziennej rzeczywistości, wymagających stałej pomocy, a często także niezdolnych do satysfakcjonującej, zaangażowanej współpracy. Stereotypy w wielu przypadkach przekładają się w sposób bardzo negatywny i szkodliwy na codzienne życie osób z niepełnosprawnościami.

Jeśli sprawność, zdrowie i atrakcyjny wygląd są niezwykle istotnymi wyznacznikami pozycji człowieka w grupie społecznej, można spodziewać się, że kobiety z niepełnosprawnościami spostrzegane są w społeczeństwie jako osoby mniej atrakcyjne i z wielu powodów mniej wartościowe. Wygląd jest szczególnie ważnym elementem kobiecego wizerunku, znacznie ważniejszym, niż jest to w przypadku mężczyzn. Z tego względu wszelkie widoczne niedoskonałości, jakie zazwyczaj towarzyszą wynikającym z niepełnosprawności deficytom, silnie rzutują na kobiecy wizerunek. Może to powodować, że publiczna percepcja kobiet z niepełnosprawnościami będzie szczególnie negatywna w wielu aspektach, również niekoniecznie ściśle związanych z prezencją.

¹⁰ A. Trela, *Seksualność kobiet niepełnosprawnych – aspekty kultury i sztuki*, "Hygeia Public Health" 2014, nr 49 (4), s. 720.

Założenia metodologiczne podjętych badań oraz charakterystyka badanych osób

Celem prezentowanych w opracowaniu badań była analiza zjawiska spostrzegania kobiet z niepełnosprawnościami przez środowisko osób nieujawniających niepełnosprawności. Autorka starała się w ten sposób określić wizerunek kobiet niepełnosprawnych w umownie określonym społeczeństwie osób „zdrowych”. Projekt badawczy ukierunkowany został na poszukiwanie szczególnych rysów, jakie w grupie osób nieobciążonych niepełnosprawnościami nadaje się osobom nie w pełni sprawnym, ze szczególnym uwzględnieniem ich ewentualnej niepełnowartościowości w pełnieniu konkretnych ról społecznych. Poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania, stanowiące problemy badawcze:

1. Jaką wartość przypisują respondenci kobietom z niepełnosprawnościami w roli partnerek życiowych?
2. Jaką wartość przypisują respondenci kobietom z niepełnosprawnościami w roli pracownika?
3. Jaką wartość przypisują respondenci kobietom z niepełnosprawnościami w roli matki?
4. Jak respondenci oceniają atrakcyjność kobiet z niepełnosprawnościami?
5. Jak respondenci oceniają możliwość bycia piękną w przypadku kobiet z niepełnosprawnościami?
6. Jak respondenci oceniają możliwości rozwoju osobistego kobiet z niepełnosprawnościami?
7. Jak respondenci oceniają atrakcyjność seksualną kobiet z niepełnosprawnościami?
8. Jak respondenci oceniają możliwość radzenia sobie w życiu przez kobiet z niepełnosprawnościami?

W procesie badawczym posłużono się metodą sondażu diagnostycznego, techniką ankiety oraz samodzielnie skonstruowanym narzędziem badawczym w postaci kwestionariusza. Kwestionariusz *Ankiety Społecznej Percepcji Kobiet z Niepełnosprawnościami* składał się z 8 stwierdzeń, dotyczących atrakcyjności kobiet z niepełnosprawnościami w różnych aspektach i dziedzinach życia. Są to następujące zakresy:

- wartość w roli partnerki życiowej,
- wartość w roli pracownika,
- wartość w roli matki,
- atrakcyjność w porównaniu z kobietami bez niepełnosprawności,
- piękno,
- możliwości rozwoju osobistego w porównaniu z kobietami w pełni sprawnymi,

- atrakcyjność w roli partnerki seksualnej,
- radzenia sobie w życiu w porównaniu z kobietami pełnosprawnymi.

Do każdego stwierdzenia załączono gotowy zestaw punktowanych odpowiedzi – „zdecydowanie nie” (0 punktów), „raczej nie” (1 punkt), „raczej tak” (2 punkty) i „zdecydowanie tak” (3 punkty). Stwierdzenia zostały sformułowane w taki sposób, że im bardziej twierdzącej odpowiedzi udziela badany, tym wyżej ocenia wartość kobiet z niepełnosprawnościami w poszczególnych rolach. Każdy respondent mógł uzyskać wynik w przedziale od 0 do 24 punktów. Im więcej punktów uzyskał, tym wyższa była jego ocena atrakcyjności kobiet z niepełnosprawnościami. Również w przypadku każdego stwierdzenia liczba punktów (od 0 do 3) świadczy o nasileniu pozytywnej oceny kobiety z niepełnosprawnością w danej roli.

Badaniem objęto 71 osób, w tym 38 kobiet (53,52%) i 33 mężczyzn (46,48%). Każdy uczestnik badania otrzymał do wypełnienia arkusz kwestionariusza ankiety oraz długopis. Wszystkim osobom badanym udzielano takiej samej, standardowej instrukcji, dotyczącej procedury udzielania odpowiedzi na poszczególne stwierdzenia.

Do wykonania analiz statystycznych wykorzystano pakiet *IBM SPSS Statistics 23*. Z jego zastosowaniem wykonano analizę podstawowych statystyk opisowych, wraz z testami Kołmogorowa-Smirnowa i testy *U* Manna-Whitneya. Jako miarę istotności statystycznej przyjęto klasyczny, najczęściej stosowany próg $p=0,05$. Rezultaty na poziomie $0,05 < p < 0,1$ uznawano za istotne na poziomie tendencji statystycznej.

Wyniki badań

Podstawowe statystyki opisowe zmiennych ilościowych

Na początku obliczono najważniejsze statystyki opisowe poziomu analizowanych zmiennych ilościowych wraz z wynikami testu Kołmogorowa-Smirnowa, który sprawdza normalność rozkładu zmiennych. Wszystkie badane rozkłady znacznie odbiegały od rozkładu normalnego. Duża ich skośność wskazuje, że są one w znaczącym stopniu asymetryczne (wyniki zaprezentowano w tabeli nr 1). Dlatego wykonano analizę statystyczną przy wykorzystaniu testów nieparametrycznych.

Tabela 1. Statystyki opisowe badanych zmiennych ilościowych

	M	Me	SD	Sk.	Kurt.	Min.	Maks.	K-S	p
Wynik ogólny	21,07	22	3,55	-0,86	1,80	9	31	0,19	<0,001

Partnerka życiowa	2,57	3	0,60	-1,50	3,29	0	3	0,38	<0,001
Pracownik	2,60	3	0,60	-1,65	3,77	0	3	0,39	<0,001
Matka	2,76	3	0,52	-2,74	10,09	0	3	0,47	<0,001
Atrakcyjność	2,57	3	0,67	-1,89	4,42	0	3	0,38	<0,001
Piękno	2,71	3	0,54	-2,34	7,67	0	3	0,44	<0,001
Możliwość rozwoju	2,56	3	0,74	-1,78	2,96	0	3	0,40	<0,001
Atrakcyjność seksualna	2,49	3	0,65	-1,23	1,80	0	3	0,34	<0,001
Radzenie sobie w życiu	2,56	3	0,63	-1,48	2,78	0	3	0,37	<0,001

M – średnia; *Me* – mediana; *SD* – odchylenie standardowe; *Sk.* – skośność; *Kurt.* – kurtოza; *Min* i *Maks.* – najniższa i najwyższa wartość rozkładu; *K-S* – wynik testu Kołmogorowa-Smirnowa; *p* – poziom istotności

Źródło: Badania własne.

Spółeczna percepcja kobiet z niepełnosprawnościami w grupie kobiet i mężczyzn

W kolejnym kroku analizy badano, czy zachodzi różnica w społecznym spostrzeganiu kobiet z niepełnosprawnościami w poszczególnych grupach płciowych. Wykonano serię testów *U* Manna-Whitneya. Najpierw przeanalizowano ogólny wynik w zakresie poziomu oceny kobiet z niepełnosprawnościami. Jak można wnioskować z wyników zaprezentowanych w tabeli 2, poziom ten jest u kobiet i mężczyzn zbliżony – nie odnotowano statystycznie istotnych różnic. W obu grupach ocena kobiet z niepełnosprawnościami była bardzo wysoka.

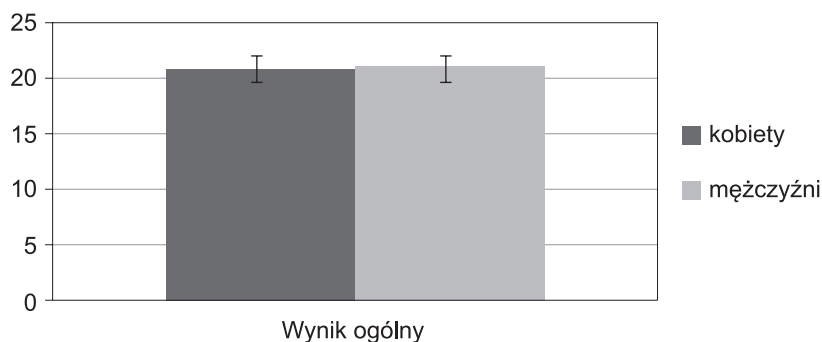
Tabela 2. Poziom oceny kobiet z niepełnosprawnościami w grupie kobiet i mężczyzn

	kobiety (<i>n</i> = 38)		mężczyźni (<i>n</i> = 33)		<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>	<i>r</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>				
Ogólny poziom społecznej percepcji kobiet z niepełnosprawnością	20,92	3,82	21,24	3,26	593,0	-0,403	0,687	0,05

M – średnia; *SD* – odchylenie standardowe; *U* – wynik testu *U* Manna-Whitney'a; *Z* – wartość wystandaryzowana; *p* – istotność statystyczna; *r* – siła efektu

Źródło: Badania własne.

Wyniki poglądowo zaprezentowano także na wykresie 1.

Wykres 1. Poziom oceny kobiet z niepełnosprawnościami w grupie kobiet i mężczyzn

Źródło: Badania własne.

Następnie przeanalizowano różnice, jakie pomiędzy odpowiedziami udzielanymi przez respondentów obu płci zachodzą w poszczególnych stwierdzeniach kwestionariusza, a więc w różnych, wymienionych wcześniej rolach i aspektach życia kobiet z niepełnosprawnościami.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 3, ujawniono tylko dwie różnice na poziomie tendencji statystycznej.

Tabela 3. Poziom oceny kobiet z niepełnosprawnościami w określonych aspektach i sferach życia w obu grupach płciowych

	kobiety (n = 38)		Mężczyźni (n = 33)		U	Z	p	r
	M	SD	M	SD				
Partnerka życiowa	2,58	0,64	2,56	0,56	585,0	-0,319	0,750	0,04
Pracownik	2,68	0,62	2,50	0,57	486,0	-1,720	0,085	0,21
Matka	2,74	0,60	2,78	0,42	606,5	-0,025	0,980	0,00
Atrakcyjność	2,63	0,67	2,50	0,67	526,0	-1,153	0,249	0,14
Piękno	2,79	0,58	2,63	0,49	482,0	-1,958	0,050	0,23
Możliwość rozwoju	2,42	0,86	2,72	0,52	506,5	-1,448	0,148	0,17

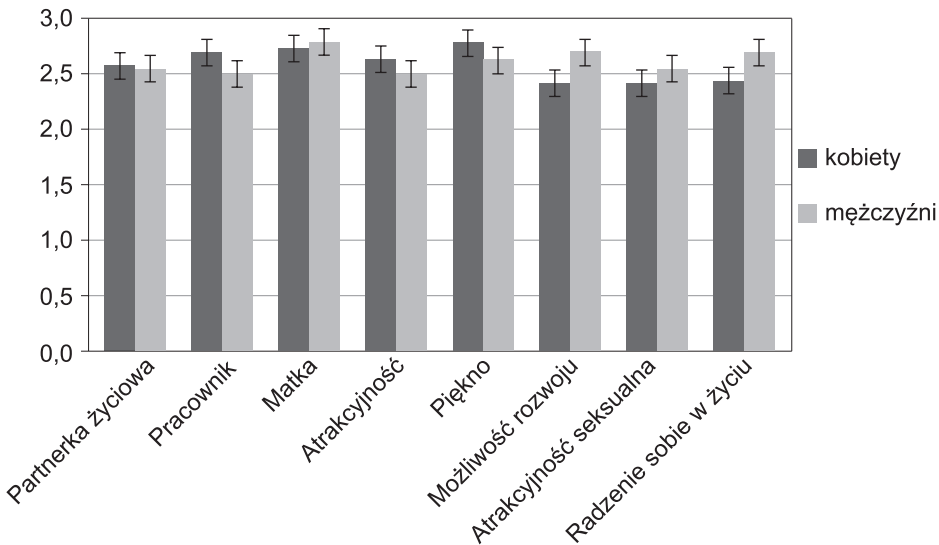
Atrakcyjność seksualna	2,42	0,72	2,56	0,56	556,0	-0,699	0,485	0,08
Radzenie sobie w życiu	2,45	0,72	2,69	0,47	511,0	-1,340	0,180	0,16

M – średnia; *SD* – odchylenie standardowe; *U* – wynik testu *U* Manna-Whitneya; *Z* – wartość wystandaryzowana; *p* – istotność statystyczna; *r* – siła efektu

Źródło: Badania własne.

W podgrupie mężczyzn niższe oceny formułowano w odniesieniu do możliwości zadowolającego funkcjonowania kobiet z niepełnosprawnościami w roli pracownika oraz możliwości bycia piękną. Jednak mierzona współczynnikiem *r* siła obu odnotowanych efektów była niewielka. W zakresie pozostałych sześciu zmiennych, reprezentowanych przez kolejne stwierdzenia, nie odnotowano różnic nawet na poziomie tendencji statystycznej.

Wyniki poglądowo zaprezentowano także na wykresie 2.

Wykres 2. Poziom oceny kobiet z niepełnosprawnościami w określonych aspektach i sferach życia w obu grupach płciowych

Źródło: Badania własne.

Dyskusja

W przeprowadzonym badaniu nie stwierdzono żadnych znaczących różnic pomiędzy formułowanymi przez kobiety i mężczyzn ocenami kobiet z niepełnosprawnościami. Uczestnicy badania, niezależnie od płci, tak samo ocenia-

ją wartość kobiet z niepełnosprawnością w określonych w badaniu rolach czy aspektach życia. Mężczyźni oceniają kobiety z niepełnosprawnościami tak samo wysoko, jak kobiety. Należy jednak wziąć pod uwagę, że wszystkie zanotowane wyniki były ogólnie bardzo wysokie. Jest to efekt zastanawiający.

Na podstawie uzyskanych wyników badań należałoby przyjąć, że wszyscy uczestnicy badania przyznają kobietom z niepełnosprawnościami bardzo wysoką wartość w uwzględnionych w kwestionariuszu aspektach życia, co wydaje się dziwne z punktu widzenia opisanych, funkcjonujących w społeczeństwie stereotypów. Wyniki mogą wskazywać, że stereotypy te przestały oddziaływać na społeczną świadomość lub też znacznie straciły na sile. Od wielu lat na całym świecie, także w Polsce, prowadzone są liczne akcje uświadamiające, podejmujące walkę z uprzedzeniami oraz przyjętym, stereotypowym ocenianiem osób z niepełnosprawnościami. Sytuacja tej grupy społecznej jest tematem wielu opracowań naukowych i popularnonaukowych, a jednostki z ograniczeniami sprawności bywają bohaterami opowiadań, historii filmowych czy innych dzieł sztuki popularnej. Może się to przekładać na wzrastającą tolerancję i szacunek wobec osób z niepełnosprawnościami, w tym także kobiet, a także na rosnącą społeczną świadomość ich możliwości. W wielu środowiskach pojawiać się może przekonanie, że różnice pomiędzy osobami „w pełni sprawnymi” i „nie w pełni sprawnymi” są w gruncie rzeczy niewielkie i mają charakter jedynie ilościowy.

Zaobserwowane zależności mogą wynikać także z pewnej poprawności, narzuconej osobom badanym przez współczesny przekaz medialny. Być może uczestnicy badania oceniali kobiety z niepełnosprawnościami tak wysoko, dlatego że istnieje moda na tolerancję i integrację społeczną osób z ograniczeniami sprawności. Niskie oceny ich wartości społecznej są w wielu środowiskach po prostu niemile widziane, uważane za przejaw zacofania i braku ogłady. W przekazach medialnych promuje się pozytywne nastawienie do zjawiska niepełnosprawności, a osoby z niepełnosprawnościami prezentowane są jako pełnowartościowi członkowie społeczeństwa. Czasami uprzedzenia wobec niepełnosprawności są wręcz piętnowane. Jest to zjawisko, które w znacznej mierze mogło wpłynąć na uzyskane w badaniu rezultaty, zupełnie niezależnie od faktycznych przekonań, jakie osoby badane żywią na temat nie w pełni sprawnych kobiet. Należy także wziąć pod uwagę, że niektóre spośród osób badanych mogły być osobami o nieujawnionej niepełnosprawności.

Ważną rolę odegrać mogły także kwestie obyczajowe. Badani mężczyźni mogli ujawnić postawy dżentelmeńskie, celowo formułując wysokie oceny wobec kobiet. Może to wynikać z pewnych utrwalonych postaw oraz przekonania, że nie należy uzewnętrzniać dezaprobaty czy braku uznania dla przedstawicieli płci pięknej, ponieważ nie jest to zachowanie w dobrym tonie.

Podsumowanie i wnioski

Problem samooceny osób z niepełnosprawnościami jest ważnym zagadnieniem społecznym. Jak wykazano, osoby z tej grupy stanowią duży odsetek współczesnego społeczeństwa. Często spotykają się z brakiem tolerancji i odrzuceniem, a szczególnie dotkliwym dla nich zjawiskiem są stereotypowe, krzywdzące oceny, dotyczące ich możliwości funkcjonowania w życiu codziennym oraz wartości w różnych rolach życiowych. Istotnym tematem jest wpływ występujących ograniczeń na społeczny wizerunek. W przypadku kobiet fakt niepełnosprawności może silnie rzutować na ocenę atrakcyjności fizycznej, która jest podstawą społecznej percepcji człowieka. W związku z oczekiwaniami, jakie społeczeństwo tradycyjnie formułuje wobec kobiet, niepełnosprawność staje się poważnym ograniczeniem, obniżającym atrakcyjność zarówno w oczach oceniających, jak i ocenianych.

Jak ujawniono w badaniach własnych, pomiędzy kobietami i mężczyznami z grupy osób zdrowych nie zachodzą istotne różnice w zakresie oceny atrakcyjności kobiet z ograniczeniami sprawności. Może to świadczyć o zaniku szkodliwych stereotypów społecznych. Zaobserwowane zależności mogą jednak wskazywać także na ujawnioną przez uczestników badania chęć zachowania pewnej poprawności w obliczu promowanych obecnie postaw tolerancji i szacunku dla osób z niepełnosprawnościami. Z pewnością kwestia społecznego wizerunku kobiet z niepełnosprawnościami wymaga wielu jeszcze, znacznie bardziej szczegółowych badań.

Bibliografia

- Czarnecka-Iwańczuk M., Cybulski M., Strzelecki W., Strzelecka M., *Zagrożenia związane z postzeganiem idealnego wizerunku kobiecego ciała przez mężczyzn w okresie adolescencji*, [w:] M.D. Głowacka, E. Mojs (red.), *Szanse i bariery w ochronie zdrowia. Wybrane aspekty organizacyjne, prawne i psychologiczne*, Poznań 2008.
- Kaschack E., *Nowa psychologia kobiety*, Gdańsk 2001.
- Maciarz A., *Dziecko niepełnosprawne. Podręczny słownik terminów*, Zielona Góra 1993.
- Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/wizerunek.html>
- Sampson E., *Jak tworzyć własny wizerunek*, Warszawa 1996.
- Slany K., *Osoby niepełnosprawne w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 r. – wybrane aspekty*, „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania” 2014, nr 2 (11).
- Trela A., *Seksualność kobiet niepełnosprawnych – aspekty kultury i sztuki*, „Hygeia Public Health” 2014, nr 49(4).
- WHO, *Międzynarodowa Klasyfikacja Funkcjonowania Niepełnosprawności i Zdrowia (ICF)*, Warszawa 2009.
- Wójcik K., *Public Relations. Wiarygodny dialog z otoczeniem*, Warszawa 1997.
- Żak-Bucholc J., *Ideal kobiecego ciała*, <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4742>.

The social image of women with disabilities

The article presents the issue of the social image of women with disabilities. Disability is treated as a serious social problem because limits of mobility apply to a large part of every nation. Various ways of understanding disability are presented, citing selected definitions. The image was characterized as a psychosocial phenomenon, describing its essence and discussing various aspects. The psychological and social value of the image as well as the meaning which is given to it in various areas of human life have been analyzed. The subject of specific features of the image of people with disabilities was discussed. The article also discusses the phenomenon of femininity, treated as an important element of women's image. The basic elements of femininity as well as the relationship between the appearance of the female body and the sense of fullness in the sexual role are indicated. The evolution of the understanding of femininity throughout history has been traced. The significance of the condition and presence of the body for the sense of femininity was analyzed, and then selected issues of the social reception of women with disabilities were presented.

In the designed studies, the author sought to find answers to 8 detailed research questions regarding the value that the respondents attribute to women with disabilities in various life roles. It was revealed that people without disabilities covered by the study generally highly appreciate the attractiveness of women with limitations, and that this assessment does not differ in the groups of women and men.

Key words: femininity, disability, image, social rating, value in social role